

2.3. Arābu kultūras problēmas

Otrās daļas trešā nodaļa saucas „Arābu kultūras problēmas”. Nodaļā ir apakšnodaļas „Vēsturiskās pseidomorfoģenēzes”, „Maģiskā dvēsele”, „Pitagors, Muhameds, Kromvels”.

Par vēsturiskām pseidomorfoģenēzēm Špenglers dēvē īpašus gadījumus kultūru saskarē. Tas notiek, ja kāda sveša un sena kultūra spiež uz jaunas „kultūras malu” ar tādu spēku, ka jaunā kultūra, kurai tā mala ir tās dzimtā mala, nav spējīga elpot ar pilnu krūti, kā arī nav spējīga ne tikai attīstīt savas kultūras tīrās formas, bet vispār nevar sasniegt savas pašapziņas pilnīgu attīstību. Jaunās kultūras spēki sastingst novecojušās kultūras ietekmes rezultātā, zaudē jauneklīgo enerģiju. Vienīgi naidis pret svešo kultūru sasniedz kolosālu apjomu. Tāds liktenis ir arābu kultūrai, kuras sākotne ir Babilonijas senajā civilizācijā, kuru divu gadu tūkstošu laikā pakļāva dažādi iekarotāji. Arābu kultūra ir maģiskā kultūra, kuras teritorija saskaras ar citām kultūrām un kuras izpratne ir svarīga pasaules apzināšanā. Arābu kultūra ir nepietiekami pētīta. To darīt traucēja valodas un reliģiskā barjera.

Špenglers plaši raksturo Krieviju un tās elites māniju Krievijai uzpotēt Rietumu kultūru. Viņš atsaucas uz Dostojevsku, Tolstoja uzskatiem par Eiropu, rietumniecisko. Krievijas vēsture tādējādi Špengleram kalpo kā piemērs vēsturiskajai pseidomorfoģenēzei.

Špenglers vēršas pret sava laika zinātnes vienkāršoto attieksmi pret arābu kultūras ģenēzes pirmo posmu, kas bija pirms islama rašanās. Maldīgs esot priekšstats, ka arābi bija antīkās kultūras epigoni.

Tekstā tāpat tiek aplūkota arābu reliģisko kultu loma kristiānisma ģenēzē, pakāpeniski izvēršoties monoteismā un saplūstot ar antīkās mitoloģijas kultiem. Austrumu kultu tika vispirms pārvērsti par romiešu kultiem.

Autors raksturo jūdaismu. Špenglera ieskatā jūdaisma izpratnei ir nepieciešams ņemt vērā trīs momentus; jūdi ir nācija bez zemes, kas dzīvo tādu pašu nāciju vidē; Jeruzaleme bija Meka, svēts punkts, taču tā tautai nekļuva ne dzimtene, ne garīgais centrs; jūdi ir unikāli tikai tikmēr, kamēr pret viņiem tā izturas.

Geto ir arābu dzīves veida tradicionāls formāts. Geto dzīvoja persieši, haldeji. Špenglers izvirza savu hipotēzi par haldeju reliģisko uzskatu vēsturisko attīstību. Idejiski tā ir radniecīga ar persiešu un jūdu reliģiskajiem uzskatiem. Persiešiem un haldejiem nevajadzēja sevi dēvēt par izredzēto tautu. Jūdiem piemita mazvērtības komplekss. Jūdi sava gūsta laikā sāka pielietot apgraizīšanu un sestdienas fenomenu, kam ir haldejiska izcelsme.

Špenglers pret Jēzus Kristus tēlu un dzīves stāstu izturas kā ideoloģiski visietekmīgāko diskursu tā laika pasaulē. Dzīves stāsts ir ļoti aizkustinošs un savā emocionālajā spriegumā pārspēja mītus par tā laika citiem varoņiem un dievībām. Tāpat dzīves stāsts radīja jaunu izklāsta formu – Evāņģēliju. Šī forma nebija ne antīkajā, ne arābu kultūrā. Kristietība ir vienīgā pasaules reliģija, kurā viena cilvēka liktenis tiek saistīts ar visu esamību.

Reliģija ir metafizika. Aplami ir reliģijā saskatīt tikai morālo funkciju. Reliģiju vēlāk, pilsētu rašanās periodā, pārvērtā par sociālo ētiku un morālistisku sludināšanu. Jēzum Kristum reliģija bija metafizika, no kā atteicās Rietumu kristiānisma civilizācija. Pāvels ir pirmais „pilsētas cilvēks” un pirmais „inteliģents”.

Apakšnodaļa ar virsrakstu „Maģiskā dvēsele” ir veltīta arābu pasaules izpratnei. Špenglers arābu pasauli salīdzina ar alu, faustisko rietumu pasauli salīdzina ar plašām tālēm, antīko pasauli salīdzina ar ķermenisku priekšmetu kopumu. Arābu cilvēks ir maģiska persona. Patiesība maģiskajam cilvēkam ir cita, salīdzinot ar apollonisko cilvēku un faustisko cilvēku. Faustiskajam cilvēkam patiesība balstās uz viņa individuāli personisko spriedumu. Maģiskajam cilvēkam

patiesība ir kolektīvs īpašums. Pie tam „griba” un „doma” cilvēkā ir dievības radīta, bet nevis cilvēka „es” garīgais produkts.

Maģiskais cilvēks neizjūt laika nemītīgo tecējumu. Viņam laika izpratne balstās uz principu „katram savs laiks pienāks”. Maģiskā cilvēka priekšstats viss jau ir paredzēts „zvaigznēs”, un uz zemes viss notiek saskaņā ar zvaigžņu gribu. Špenglers raksta par maģiskā cilvēka laika izjūtas ietekmi uz viņa garīgumu. Maģiskais cilvēks ir paklausības, padevības iemiesojums, kas nepazīst garīgo „es”, bet uztver „mēs”, kas ir iemiesojies garīgumā kā dievišķās gaismas atspīdums. Islamā „es” nav brīvs gars dievišķā priekšā. Faustiskajā cilvēkā ir spēcīga un brīva griba.

Špenglers analizē kristiānisma idejisko ģenēzi: idejisko cīņu sakarā ar Kristus būtību, kristiānisma kļūšanu par valsts reliģiju, baznīcu kā maģisko ordeni, Tēva un Dēla attiecības, maģiskās nācijas specifiku, kristīgās baznīcas teritoriālo virzību.

Apakšnodaļā „Pitagors, Muhameds, Kromvels” pirmajā teikumā Špenglers sniedz savu reliģijas definīciju: „Par reliģiju mēs saucam dzīvas radības esamību tajos momentos, kad tā pārvar esamību: kad tā pārņem viņu, noliedz viņu un pat iznīcina”. Reliģijas fundamentālās izjūtas ir nevis naidis un mīlestība, bet bailes un mīlestība. Špenglers turpina raksturot reliģijas būtību, lietojot tādus jēdzienus kā nāve, dzimšana, bailes, valoda („katra reliģija ir kaut kāds valodas veids”), bailes no laika, bailes no telpas, glābšanās kā atbrīvošanās no esamības bailēm un esamības mokām, no „es” vientulības, domāšanas mokām, no domām par neizbēgamo robežu – vecumu un nāvi. Atbrīvo arī miegs. „Pati nāve – miega māsa”. Tiek raksturota ticības iedaba, liktenis, Dievs kā cilvēku iespēja glābties no likteņa, kuru nevar iedomāties, nosaukt. Špenglers raksta par ticības un zināšanu attiecībām, reliģisko ētiku, morāli.

Špenglers pievēršas patiesības jēdzienam – „mūžīgajām patiesībām”, patiesībām cilvēka esamības laikā, reliģijai kā patiesai patiesībai un mūžīgai patiesībai, patiesības un reliģiskās domas vēstures saistībai, primitīvajām reliģijām vissenākajos laikos, reliģijas iezīmēm augstās kultūrās, reliģiskās domas attīstībai zemnieku sociumos un pilsētās, agrīnajai antīkajai reliģijai, senās Ēģiptes reliģijai, Ķīnas reliģijai, Indijas reliģijai, Eiropas viduslaiku reliģijai, faustiskajiem reliģiskajiem ieskatiem, krievu dvēseles reliģiozitātes īpatnībām.

Špenglers raksturo Reformācijas lomu dažādās kultūrās. Luters bija pēdējais reformators. Pirms viņa vienmēr eksistēja reformācijas tendences. Špenglers nosauc konkrētus cilvēkus. Reformācijas idejiskie autori bija pilsētnieki ar pilsētnieku mentalitāti pluss klostera atmosfēras reprezentanti. Špenglers apskata Atdzimšanas un Reformācijas atšķirības, kuras nosacīja pamatā šķiriskā izcelsme, bet nevis idejiskās pretešķības. Pēc Reformācijas rodas radoši garīgs spēks, kura centrā bija brīva zinātne. Pilsētnieku gara kritiskuma spēks ieguva grandiozu vērienu. Zinātne vairs nebija teoloģijas kalpone, bet „tehniskā griba” iegūt varu. Filosofija kļuva senākās nekritiskās filosofēšanas kritiķe.